

(наприклад: «Наукове пізнання», «Людинознавство»), які сприятимуть узагальненню поняття цілісність знань, що уможливить ефективне засвоєння навчального матеріалу і сприятиме розвитку ключових компетентностей.

Отже, фундаменталізація освіти обумовлюється, передусім, фундаменталізацією її змісту. Зміст освіти є основним елементом фундаменталізації освіти загалом. Тобто, фундаменталізація у цьому сенсі є об'єктивним процесом і спрямована на введення у зміст освіти базових цінностей, знань, способів діяльності, які накопичуються разом з розвитком цивілізації. Фундаменталізація змісту освіти не має бути спрямована на просте збільшення (як обсягу, так і кількості) фундаментальних природничих і гуманітарних предметів. Має бути здійснений відбір і структурування змісту, перегляд і удосконалення стандартів і навчальних програм, акцентування уваги на фундаментальних компонентах у змісті освіти старшої школи.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ЗМІСТУ ОСВІТИ В УМОВАХ ЙОГО ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ

Світлана Бондар,

*кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник
лабораторії дидактики, Інститут педагогіки НАПН України*

Одним зі шляхів оновлення змісту освіти є узгодження його з сучасними потребами. У процесі модернізації змісту освіти поставлено завдання позбутися зайвої деталізації, затеоретизованості, а натомість посилити його цілісність, узагальненість, спрямованість на універсальні, стрижневі знання, а також посилити його практичну спрямованість, розвинути ті знання і вміння, які мають особистісну значущість для молоді людини, вивести її на рівень компетенцій. У сучасних умовах фундаментальної освіти особлива увага має бути спрямована на підготовку молодих людей, здібних на основі стрижневих і системоутворювальних знань самостійно знаходити і приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, в критичних стресових ситуаціях, коли людина стикається з новими, складними природними і соціальними проблемами. Такі результати може забезпечити компетентісно спрямована освіта як основа фундаменталізації змісту навчання.

Знання залишаються основою освіти, виняткове значення надається раціоналізації цих знань, їх застосуванню адекватно ситуації, тобто сформованим компетенціям.

Парадигма особистісно орієнтованого навчання в центр освітнього процесу ставить учня як активного суб'єкта, який здобуває освіту у формі «особистісного знання». Кожен суб'єкт освітнього процесу розглядається як особистість, яка формує і розвиває власний інтелект. Саме тому справжнім фундаментальним знанням є саме «особистісне знання», що є основою сформованих компетентностей.

Компетентнісний підхід – це підхід, який акцентує увагу на результатах освіти не як суми засвоєної інформації, а як здатності людини діяти в різноманітних ситуаціях. Зміни в галузі педагогічних цілей викликають необхідність змін змісту загально-предметної освіти через рівень навчального предмета, навчального матеріалу, рівня взаємодії вчителя і учнів.

На рівні навчального предмета конкретизуються уявлення вчителя про те, чому необхідно вчити, яке фіксується в навчальних програмах. Наразі зміст багатьох навчальних предметів формується, виходячи з логіки і системи тієї чи іншої науки, які постійно розвиваються. Отже, розвиток наукових знань за такої побудови змісту спричинив збільшення обсягу інформації в навчальних предметах. До речі, актуальна зараз проблема зростання захворюваності учнів знаходиться в прямій залежності від орієнтації навчальних програм на «знаннєвий» підхід, оскільки обсяг програмового матеріалу просто несумісний з можливостями його засвоєння багатьма дітьми в силу їх фізіологічних особливостей. Очевидно, що таким шляхом нових освітніх результатів досягти неможливо. Тож при формуванні змісту навчального предмета необхідно враховувати не стільки логіку науки, скільки умови проходження і закономірності самого процесу навчання, логіку пізнавальної діяльності учнів. З позицій компетентнісного підходу програми з окремих предметів мають бути узгоджені і спрямовані на формування, передусім, ключових компетенцій. Ключові і предметні компетенції мають бути інтегровані в зміст навчальних предметів.

Безперечно, що до складу компетенції мають входити знання і вміння, якими володіє людина, оскільки розв'язок тих чи інших проблем здійснюється саме на їх основі. Проте слід зазначити, що компетенція цілісна, тобто ні знання, ні вміння, ні досвід діяльності самі собою компетенцією не вважаються. Розглянуті в єдності, вони стають ядром компетенції. Але в структуру компетенції, крім знань, умінь, досвіду діяльності входить позитивне ставлення до сфери діяльності, яка охоплюється компетенцією, а також особистісні якості, які сприяють ефективному розв'язанню відповідних проблем.

Якщо розглянути типологію навчальних предметів за їх провідним компонентом (Журавльов І. К., Зоріна Л. Я.), то навчальні предмети поділяються на три типи: навчальні предмети з провідним компонентом «наукові знання», або основи наук (фізика, хімія, біологія, астрономія, географія та ін.); навчальні предмети з провідним компонентом «способи діяльності» (іноземна мова, фізкультура, комплекс предметів трудового навчання, інформатика); навчальні предмети з провідним компонентом «морально-естетичне виховання» (образотворче мистецтво, музика та ін.).

Кожен предмет має декілька завдань. Наприклад, перед навчальним предметом «фізики» стоять такі завдання: забезпечити систему наукових знань і певних умінь, формувати наукову картину світу, творче мислення, емоційно-ціннісне ставлення до науки, до природи та ін. Але серед різних завдань навчального предмета є головне, заради чого його і введено до навчального плану. Це головне завдання навчального пред-

мета зумовлює його провідний компонент. Так, для фізики провідним компонентом є наукові знання, адже тільки на їх основі і за їх допомогою можлива реалізація всіх інших завдань. Провідним компонентом змісту навчального предмета «іноземна мова», або «фізкультура» є «способи діяльності».

Якщо рівноцінних завдань два, то це навчальні предмети з двома провідними компонентами: «наукові знання» і «морально-естетичне виховання» (література). У цьому випадку необхідно орієнтуватися на той компонент, який функціонально сильніший. Так, математика має два провідних компонента. Геометрію правильніше віднести до навчальних предметів з провідним компонентом «наукові знання», тоді як алгебру – до предметів з провідним компонентом «наукові способи діяльності».

Навчальні предмети з провідним компонентом «Способи діяльності» можуть бути повністю побудовані на основі компетентнісного підходу. Така спроба зроблена при розробці державних стандартів навчальних предметів «Іноземна мова» і «Українська мова». У навчальних предметах з провідним компонентом «наукові знання» можливості компетентнісного підходу зменшуються, бо необхідно узгодити предметно орієнтований і компетентнісний підходи. Виникає запитання: чи не буде логіка розгортання навчального предмета, який відображає відповідну галузь наукового знання, суперечити завданню формування компетенцій? Вказане узгодження найбільш продуктивне, якщо використати блочно-модульну побудову навчального предмета. Модуль буде відповідати певній темі. У модулі виділяються такі блоки: актуалізації знань, теоретичний і практичний блоки. У блоці актуалізації передбачається обговорення з учнями того суб'єктивного досвіду з теми, який учні вже мають, і з'ясування їхніх сподівань як теоретичних, так і практичних, які вони хотіли б вирішити.

Наступний блок – виклад основних теоретичних положень. Якщо йдеться про основну освіту, то він має бути більш згорнутим, ніж у сучасних умовах, більш стилізованим, фундаментальним. В умовах профільного навчання центральним буде теоретичний блок, оскільки саме з теоретичними проблемами пов'язані пізнавальні потреби учнів, які вибрали відповідний профіль навчання і підготовку до продовження освіти в цьому напрямі.

Останній блок у модулі – практикум. Саме цей блок дає можливість приділити значну увагу формуванню ключових компетенцій. У цьому блоці з учнями розв'язуються практичні завдання, в тому числі, які відображають реальні життєві ситуації, в яких завжди є елемент невизначеності. Компетентнісний підхід передбачає збільшення частки самостійних робіт, робіт творчого, пошукового, дослідницького й експериментального характеру і, звичайно ж, зміни системи оцінювання навчальних досягнень учнів у діяльнісній формі з урахуванням ключових компетентностей. Система блочно-модульного навчання, побудована на основі компетентнісного підходу, дасть можливість зробити навчання більш близьким учневі, яке відповідатиме його пізнавальним потребам і, водночас, формувати ключові і предметні компетентності.